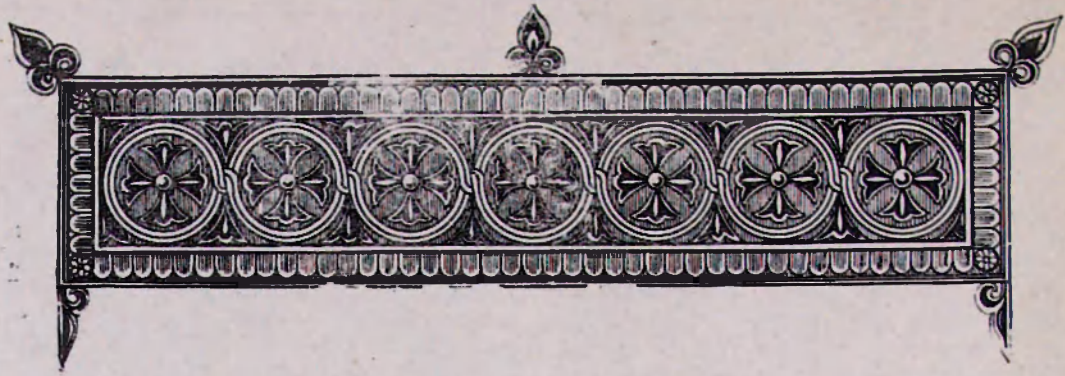

Ռ. ԻՇԽԱՆՅԱՆ

ՆՈՐ ՆՅՈՒԹԵՐ ՀԱՅ ՀԻՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Վերջին տարիներս բավական աշխուժացել է հայկական հին տպագրության ուսումնասիրման դործը: Հայկական հին տպագրության վերաբերյալ մի շարք նոր փաստեր են հայտնաբերվել, որոնք երբեմն լուրջ ճշտումներ են մտցնում այդ բնագավառի մասին եղած պատկերացումների մեջ: Այս գործում լուրջ ավանդ են մուծում սփյուռքահայ մի քանի բանասերներ և գրահավաք-գրասերներ, որոնք տարբեր ձևերով տեղեկացնում են Հայաստանի մատենագետներին հայկական հին տպագրությանը վերաբերող իրենց հայթայթած նորությունների մասին:

Հատկապես նշելի են Ալբերտ Նալբանդյանի (Սան Ֆրանցիսկո) ջանքերն այդ ուղղության մեջ: Վերջին երկու-երեք տարում նա մեղ տեղեկացրել է հայկական մատենագիտությանն անծանոթ մոտ հիսուն անուն հայատառ հին տպագրությունների մասին՝ ուղարկելով համապատասխան լուսանկարներ, հոդվածներ, ցանկեր: Այդ հազվագյուտ գրքերի մի մասը Ա. Նալբանդյանի անձնական հավաքածուի մեջ է, մյուս մասը՝ արտասահմանի տարբեր գրադարաններում:

Գրքերի մեծ մասը հրատարակված են Կլուպակի տարբեր լեզուներով և ունեն հայատառ տպագիր հատվածներ: Այդ տպագրությունները կարևոր արժեք ունեն մանավանդ հայերեն տպագիր տառատեսակների զարգացումը ուսումնասիրելու տեսակետից:

Բացի այդ, ստացված տեղեկությունների համաձայն, պարզվում է, որ հայկական հին տպագրություն եղել է նաև այնպիսի վայրերում, որոնք մինչև այժմ իբրև հայ տպագրավայրեր անհայտ են եղել մեր բանասիրությանը:

Մատենագիտական այս նորությունների մասին մի քանի հաղորդումներ արդեն եղել են Հայաստանի գիտական պարբերականներում¹: Այժմ պիտի խոսենք վերջերս ստացված մի քանի հետաքրքրական նյութերի շուրջ: Խոսքը վերաբերում է հնատիպ 12 գրքերի (ստացված են էջերի լուսապատճենները), որոնք օտարազգի տպագրիչների հրատարակություններ են և պարունակում են մեծ կամ փոքր ծավալի հայատառ տպագրություն: Այդ գրքերը նույնպես հայերեն հրատարակված մատենագիտական ցանկերից և աշխատություններից ոչ մեկում չեն հիշատակված:

Ստորև ներկայացնում ենք այդ գրքերը և փորձում որոշել նրանց տեղն ու արժեքը հայ տպագրության պատմության մեջ:

Գրքերի նկարագրությունները դասավորել ենք նախ ըստ հրատարակության վայրերի, ապա ըստ հրատարակման տարեթվերի:

¹ Տե՛ս, օրինակ, «Տեղեկագիր» Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի (հասարակական գիտություններ), 1963, № 12, էջ 83—90, 1965, № 6, էջ 87—92:

Լ Ո Ն Դ Ո Ն
1655

Անվանաթերթ². INTRODUCTIO Adlectionem Linguarum ORIENTALIUM... Per BRIANUM WALTON, S. T. D. ... LONDINI, Imprimebat Tho. Roycroft 1655.

(Ա. Նալբանդյանի անձնական գրադարան):

Բրայլը Ուոլտոնի լեզվարանական այս գրքի առաջին հրատարակությունը, ըստ տեղեկությունների, եղել է նախորդ՝ 1654 թվականին: Այստեղ նկարագրվածը երկրորդ հրատարակությունն է: Գրքում խոսվում է երրայնի, ասորերենի, արաբերենի, պարսկերենի, հայերենի և մի քանի այլ արևելյան լեզուների, մասնավորապես նրանց այբուբենների մասին:

Գրքի հիմնական լեզուն թեև լատիներենն է, բայց այն կաղմված է երբայնի կամ արաբերենի դրքերի օրինակով, այսինքն ԼԶԵՐԸ բացվում են ձախից աջ:

Գրքի 103—106-րդ ԼԶԵՐՈՒՄ խոսվում է հայկական այբուբենի մասին, արված է հայկական այբուբենը (բոլորագիր), տառերի անունների ու հնչման նշումով (լատինատառ),

(103)
Alphabetum Armenum.

Nomen	Figura	Transl.
6000 Zzo	g	Zz
7000 Hion	L	V
8000 Ppior	ի	Pp
9000 Chē	չ	Ch
10000 Fe	Է	Eu

Littera quae littera habet figuram.

ա, a	Ա	ա	Ե, e	Ե, e
բ, b	Բ	բ	Զ, z	Զ, z
գ, g	Գ	գ	Ը, x	Ը, x
դ, d	Դ	դ	Թ, t	Թ, t
ե, e	Ե	ե	Շ, sh	Շ, sh
զ, z	Զ	զ	Տ, s	Տ, s
ը, r	Ը	ը	Ր, r	Ր, r
ս, s	Տ	ս	Ղ, q	Ղ, q
վ, v	Վ	վ	Ճ, j	Ճ, j
փ, p	Փ	փ	Ջ, g	Ջ, g
ք, k	Ք	ք	Տ, s	Տ, s
ղ, l	Լ	ղ	Ր, r	Ր, r
ն, n	Ն	ն	Ղ, q	Ղ, q
ո, o	Օ	ո	Ճ, j	Ճ, j
չ, ch	Չ	չ	Ջ, g	Ջ, g
պ, p	Փ	պ	Տ, s	Տ, s
յ, y	Ե	յ	Ր, r	Ր, r
բ, b	Բ	բ	Ղ, q	Ղ, q
հ, h	Ը	հ	Ճ, j	Ճ, j
դ, d	Դ	դ	Ջ, g	Ջ, g
ն, n	Ն	ն	Տ, s	Տ, s
ո, o	Օ	ո	Ր, r	Ր, r
չ, ch	Չ	չ	Ղ, q	Ղ, q
պ, p	Փ	պ	Ճ, j	Ճ, j
յ, y	Ե	յ	Ջ, g	Ջ, g
բ, b	Բ	բ	Տ, s	Տ, s
հ, h	Ը	հ	Ր, r	Ր, r
դ, d	Դ	դ	Ղ, q	Ղ, q
ն, n	Ն	ն	Ճ, j	Ճ, j
ո, o	Օ	ո	Ջ, g	Ջ, g
չ, ch	Չ	չ	Տ, s	Տ, s
պ, p	Փ	պ	Ր, r	Ր, r
յ, y	Ե	յ	Ղ, q	Ղ, q
բ, b	Բ	բ	Ճ, j	Ճ, j
հ, h	Ը	հ	Ջ, g	Ջ, g
դ, d	Դ	դ	Տ, s	Տ, s
ն, n	Ն	ն	Ր, r	Ր, r
ո, o	Օ	ո	Ղ, q	Ղ, q
չ, ch	Չ	չ	Ճ, j	Ճ, j
պ, p	Փ	պ	Ջ, g	Ջ, g
յ, y	Ե	յ	Տ, s	Տ, s
բ, b	Բ	բ	Ր, r	Ր, r
հ, h	Ը	հ	Ղ, q	Ղ, q
դ, d	Դ	դ	Ճ, j	Ճ, j
ն, n	Ն	ն	Ջ, g	Ջ, g
ո, o	Օ	ո	Տ, s	Տ, s
չ, ch	Չ	չ	Ր, r	Ր, r
պ, p	Փ	պ	Ղ, q	Ղ, q
յ, y	Ե	յ	Ճ, j	Ճ, j
բ, b	Բ	բ	Ջ, g	Ջ, g
հ, h	Ը	հ	Տ, s	Տ, s
դ, d	Դ	դ	Ր, r	Ր, r
ն, n	Ն	ն	Ղ, q	Ղ, q
ո, o	Օ	ո	Ճ, j	Ճ, j
չ, ch	Չ	չ	Ջ, g	Ջ, g
պ, p	Փ	պ	Տ, s	Տ, s
յ, y	Ե	յ	Ր, r	Ր, r
բ, b	Բ	բ	Ղ, q	Ղ, q
հ, h	Ը	հ	Ճ, j	Ճ, j
դ, d	Դ	դ	Ջ, g	Ջ, g
ն, n	Ն	ն	Տ, s	Տ, s
ո, o	Օ	ո	Ր, r	Ր, r
չ, ch	Չ	չ	Ղ, q	Ղ, q
պ, p	Փ	պ	Ճ, j	Ճ, j
յ, y	Ե	յ	Ջ, g	Ջ, g
բ, b	Բ	բ	Տ, s	Տ, s
հ, h	Ը	հ	Ր, r	Ր, r
դ, d	Դ	դ	Ղ, q	Ղ, q
ն, n	Ն	ն	Ճ, j	Ճ, j
ո, o	Օ	ո	Ջ, g	Ջ, g
չ, ch	Չ	չ	Տ, s	Տ, s
պ, p	Փ	պ	Ր, r	Ր, r
յ, y	Ե	յ	Ղ, q	Ղ, q
բ, b	Բ	բ	Ճ, j	Ճ, j
հ, h	Ը	հ	Ջ, g	Ջ, g
դ, d	Դ	դ	Տ, s	Տ, s
ն, n	Ն	ն	Ր, r	Ր, r
ո, o	Օ	ո	Ղ, q	Ղ, q
չ, ch	Չ	չ	Ճ, j	Ճ, j
պ, p	Փ	պ	Ջ, g	Ջ, g
յ, y	Ե	յ	Տ, s	Տ, s
բ, b	Բ	բ	Ր, r	Ր, r
հ, h	Ը	հ	Ղ, q	Ղ, q
դ, d	Դ	դ	Ճ, j	Ճ, j
ն, n	Ն	ն	Ջ, g	Ջ, g
ո, o	Օ	ո	Տ, s	Տ, s
չ, ch	Չ	չ	Ր, r	Ր, r
պ, p	Փ	պ	Ղ, q	Ղ, q
յ, y	Ե	յ	Ճ, j	Ճ, j
բ, b				

Այս դրքի 1715 թվականի ամստերդամյան հրատարակությունը (տե՛ս ստորև) հայկական տպագրությունը արդեն կատարված է շարժական տառերով:

1785

Անվանաթերթ. A SPECIMEN OF Printing Types, BY William Caslon... London: PRINTED BY GALABIN AND BAKER, MDCCLXXXV.

(Սան Ֆրանցիսկոյի հանրային գրադարան):

Ուիլյամ Կասլոնի այս գրքում, ի թիվս արևելյան մի շարք տառատեսակների, ներկայացված է նաև հայերեն մի տպագիր հատված: Դա հորենացու Պատմության սկիզբն է. «Ջանրսպառ խաղացմունս աստուածայնոցն ի բեզ շնորհացն...»:

Հատվածը տպագրված է Կարոյի Ակկերսի տառերով, որոնք օգտագործված են լոնդոնում 1736 թվականին հրատարակված՝ Մովսես հորենացու «Պատմութիւն և աշխարհագրութիւն» գրքի մեջ: Այդպիսով, երբ 1770-ական թվականներին Գրիգոր Խալդարյանցը լոնդոնում որոնում էր տառեր ձուլող վարպետ հայերեն տառեր պատրաստել տալու համար, այդ քաղաքում կային այդպիսի տառեր:

Խալդարյանցը մտադրվել էր Ռուսաստանում սկսել հայկական տպագրություն: Նա 10 տարի լոնդոնում ապրելով, անընդհատ փնտրել է մի վարպետ, որը կարողանար իրեն համար հայկական տպագիր տառեր պատրաստել. «և միջոցի սոյն տասնեքի ամացս անդադար որոնեցի դտանել դարհեստաւոր մի, զի փորագրեալ տայցեր ինձ դտառս հայկականս. որք թէպէտ բաղումք կային, բայց ոչ կամէին շինել և տալ ինձ զպողպատեայ տառսն և ոչ զմայր տառիցն, այլ միայն զկապարեայսն»⁵:

Կնշանակի Խալդարյանցին հատկապես հետաքրքրել է հայերեն տառերի հայրեր ու մայրեր ունենալը: Գուցե նա իմացել է Ակկերսի՝ լոնդոնում պահպանված հայերեն տառերի մասին, բայց չի գնել դրանք, քանի որ, ըստ երևույթին, չեն եղել նրանց հայրերն ու մայրերը: Խալդարյանցը ի վերջո գտնում է մի վարպետ, պատրաստել տալիս հայերեն նոր տառերի հայրեր ու մայրեր, ինչպես և ձուլել տալիս կապարե տառեր և 1780 թվականին տպագրում «Դաւանութիւն հաւատոյ եկեղեցեաց Հայաստանեայց»-ը, որը և լոն-

դոնում կատարված հայերեն վեցերորդ (կամ յոթերորդ) տպագրությունը պետք է լինի:

Թե ինչքան ժամանակ են լոնդոնում պահպանվել Ակկերսի հայերեն տառերը, գծվար է ասել, միայն գիտենք, որ 1785 թվականի վերը նկարագրված գիրքը հաջորդ 1786-ին լույս է տեսել նոր հրատարակությամբ և հայերեն միևնույն հատվածով:

Հոռոմ

1776

Անվանաթերթ. ALPHABETUM BARMANUM SEU BOMANUM.... ROMAE MDCCLXXVI. Typis Sacrae Congreg. de Propaganda Fide...

(Սան Ֆրանցիսկոյի հանրային գրադարան):

Բնագիրը լատիներեն է: XIV էջում բերված են հայերեն մի շարք տառերի նմուշներ: Օգտագործված են Ուրբանյան (Հավատի տառածման) տպարանի հայկական նոր տառատեսակները և ոչ թե գրանժոնյան հին (1579) թ. պատրաստված) տառերը:

1784

Անվանաթերթ. REGI GVSTAVO REGIS FEDERICI FILIO SVECIS GOTHIS VANDALIS IMPERANTI...

Գրքի վերջում. ABSOLVTVM EST SPECIMEN HOG IDIOMATVM ET CHARACTERVM EXOTICORVM.... TYPIS SACRAE CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE MENSE MARTIO ANNI MDCCCLXXXIII (1784):

(Ա. Նալբանդյանի անձնական գրադարան):

Գիրքը տպագրված է Հոռոմի Ուրբանյան տպարանում, Շվեդիայի Գուստավ Գ թագավորի Հոռոմ այցելելու առթիվ: Գրքում բերված են 46 տարբեր լեզուներից նմուշներ: 3-րդ էջում արաբերեն և հայերեն նշումներն են: Վերջինս սկսվում է այսպես. «Ճտես երբեմն մեծըն Հոռոմ...»:

Այստեղ նույնպես օգտագործված են Ուրբանյան տպարանի հայերեն նոր տառերը (ճկ. 2): Այս տառերով է տպագրված նաև միևնույն 1784 թվականին Հոռոմի միևնույն տպարանից լույս ընծայված «Այբբենարան»-ը, որի մեկ օրինակը պահվում է Ալեքսանդր Մյասնիկյանի անվան Երևանի հանրապետական գրադարանում:

⁵ «Ժամակարգութիւն հասարակաց աղօրից», Պենսիլվանիա, 1783, հիշատակարանը, էջ 572—573:

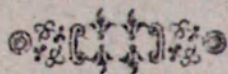
ARMENICE

Երևան Երկրի մեծին հոգի, զարբայն զիւսդ
 զ Լեզուիկոս.

Այս աղագրութիւնը զտպրին զ Լեզուին . յաւեր էր
 զ Տիրութիւն .

Սակայն այսօր՝ Լեզուն ի տես, պրտակաւ որին
 զ Լեզուիկոս .

Եւտունիւր՝ առանց զինուդ . Լեզ մըրցապի,
 ալլանք զիւսդ .

Նկ. 2

Հոռն, 1784 թ.

1793

Անվանաթերթ. AVGVSTO FRIDERICO
 MAGNAE BRITANNIAE PRINCIPI GE-
 ORGII REGIS FILIO... ALVMNIS IDIBVS
 IANVARIIS AN MDCCXCIII...

(Ա. Նալբանդյանի անձնական գրադարան):

Գիրքը, որ արված են 37 լեզուներից
 նմուշներ, հրատարակված է Մեծ Բրիտա-
 նիայի թագաժառանգ Օգոստոս Ֆրեդերիկի
 Հոռն այցելելու առթիվ: 5-րդ էջում տպված
 է հայերեն մի բանաստեղծություն, որի
 սկզբնատողն է. «Ձաստեղըն պայծառ և հրա-
 շական»:

Այստեղ ևս օգտագործված են Հոռնի հա-
 յերեն նոր տառատեսակները: Ի դեպ, գրքում
 նույն այդ հայերեն տառերով է տպագրված
 նաև քրդերեն մի հատված, որ սկսվում է՝
 «Եք երլտզնա ավրէգիթ Եանու...»:

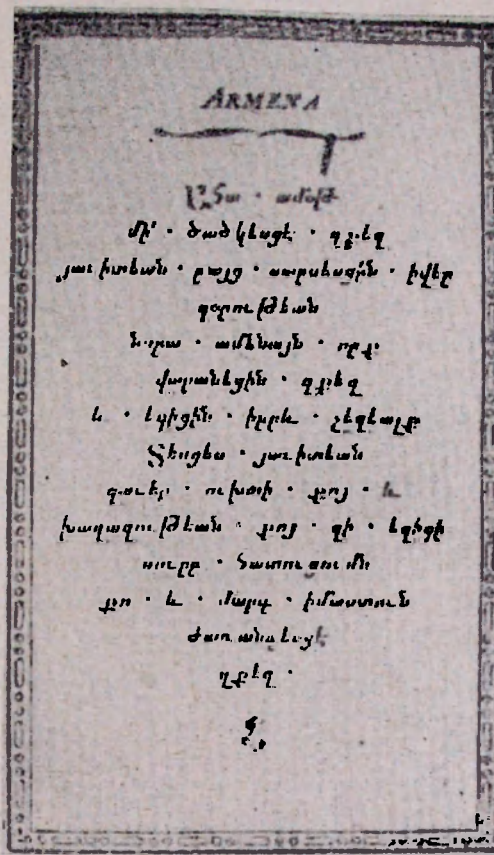
Պարմա

1774

Անվանաթերթ. PEL SOLENNE BATTE-
 SIMO DI S. A. R. LVDOVICO...

վերջում (էջ 50). IMPRESSO NELLA R.
 STAMPERIA DI PARMA L'ANNO DI NO-
 STRA SALUTE RIPARATA M. DCC.
 LXXIV...

(Սան Ֆրանցիսկոյի հանրային գրադարան):

Նկ. 3

Պարմա, 1774 թ.

Ջիամրատիստո Բողոնիի այս գրքում, որ
 տպագրվել է իտալական Պարմա քաղաքում,
 արևելյան մի շարք լեզուների հետ կա նաև
 հայերեն շարժական տառերով տպագրված
 հատված (էջ 42), որն սկսվում է. «Ահա ա-
 մօթ մի ծածկեսցէ դքեզ...» (Նկ. 3):

Բողոնին, բացի այս գրքից, ուրիշ մի քա-
 նի անգամ էլ է իր գրքերում հայերեն փոքրիկ
 հատվածներ դրել: Օրինակ, 1785 թվականին
 Պարմայում հրատարակված «Epithalamia
 Exoticis Linguis...» գրքում (նույն հեղի-
 նակի) նույնպես կա հայերեն տիպ:

Այժմ սակայն դժվար է ասել, թե 1774-ի
 այս նկարագրված գիրքը առաջին հայերեն
 տպագրությունն է Պարմայում, թե՛ նրանից

առաջ էլ Լղել է այդպիսին: Կարևորն այն է, որ այս բաղադրում ևս Լղել է հայատառ հին տպագրություն, մի հանդամանք, որը հայ մատենագիտությունը մինչև այժմ չի արձանագրել:

Հ ո լ ա ն դ ի ա

Ամստերդամ, 1715

Անվանաթերթ. ORATIO DOMINICA IN DIVERSAS OMNIUM FERE GENTIUM LINGUAS VERSA... EDITORE JOANNE CHAMBERLAYNIO... AMSTELÆDAMI Typis GUILIELMI et DAVIDIS GOEREL MDCCXV.

(Ա. Նալբանդյանի անձնական գրադարան): Լատիներեն այս գրքում կան հայերեն տպագիր հատվածներ: Նախաբանում (Praefatio), մի տեղ, ուր խոսվում է վրացերեն ալբուքենի մասին, բերվում է Մովսես Խորենացուց այն հատվածը, որտեղ պատմվում է Մաշտոցի կողմից վրացերեն տառեր հնարելու մասին. «Իսկ Մեսրոպայ երթեալ յաշխարհն Վրաց՝ առնել նոցա նշանագիր...»:

ORATIO DOMINICA.

A R M E N I C E.

ՀՄՐ մեր, որ յ'երկինս ես:

Սուրբ Եղիշի անուն քո:

Եկեսցէ արքայութիւն քո:

Եղիշի կամ քո, որպէս յ'երկինս՝ և յ'երկրի:

Օ հաց մեր հանապաղորդ տոնը մեզ այսօր:

Եւ թո՛ղ մեզ զպարտիս մեր, որպէս և մեք թողունք մերոց պարսապանաց:

Եւ ան տանիւր զմեզ՝ ի փորձութիւն. այլ՝ փրկեա՛ զմեզ ի լաւութիւն:

Օ ի քո է՛ արքայութիւն, և զօրութիւն, և փառք յաւիտեանս. Ի՛նչն:

L E C T I O.

Hur mîer, uer hierkins ies.
Surb iegitli anun khûc.
Jekiêstic arkhajuthiun khûc:
Jegitli kam kuc uerpes hierkins, iev hierkri
Zhats mîer hanapafûrd tur mîes aîfor:
Jev thuég mîes spartis mîer, uerpes iev miekh thuégumkh
mîerliets partapanats:
Jev mi tanir smîes i puêrdûthiun, ail perkeâ smîes i tsharê.
Si khûc e arkhajuthiun, iev foruthiun, iev parrkh havitcans:
Amen.

Նկ. 4

Ամստերդամ, 1715 թ.

Գրքի 15-րդ էջում տպված է հայերեն «Հայր մեր»-ը, մեսրոպյան և լատինական տառերով (ճկար 4):

Մեր կատարած համեմատությունը ցույց տվեց, որ հայատառ այս երկու հատվածներն էլ տպագրված են վանանդեցիների տառերով (ինչպես հայտնի է, այդ ժամանակ Ամստերդամում վանանդեցիների նշանավոր տպարանը դեռևս աշխատում էր, փակվել է 1717-ին):

Սա մեզ հայտնի երկրորդ դեպքն է, երբ վանանդեցիների տառերը նրանց տպագրական աշխատանքի տարիներին օգտագործվել են օտարազգի հրատարակիչների կողմից (առաջինը Շրոդերի «Արամեան լեզուին գանձ» գրքում են օգտագործվել, Ամստերդամ, 1711 թ.):

Հ ա Ր Լ ե մ

1768

Անվանաթերթ. PROEF VAN LETTEREN VAN J. ENSCHIEDE. 1768.

(Ա. Նալբանդյանի անձնական գրադարան):

Այս դիրքը հուլանդական էնշեդե նշանավոր տպագրիչների ընտանիքից Յոհան էնշեդեի կազմածն է և պարունակում է տարբեր լեզուների բաղմաթիվ տառատեսակներ:

Ներկայացված են հայերեն տառերի յոթ տեսակներ (ճկար 5), ձևված հայտնի տառաձույլ Ֆլեյշմանի կողմից: Տառերը (հատկապես 10 կետաշափի բոլորագիրը) հար և նման են վանանդեցիների տառերին, միայն ավելի բարակ են և նրբացված:

Ուշագրություն է դրավում նաև այն հանդամանքը, որ թեև գիրքը տպագրվել է Հարլեմ քաղաքում 1768-ին, բայց հայերեն 10 կետաշափի տառանմուշների վերջում կա «քանդակեալ եղև և տպեցաւ ի թուին Փրկչին ՌԶՄԶ (1756). մայիսի մէկ: յԱմսաէրդամ», իսկ ամենավերջում՝ J. M. Fleischman sculpsit 1756 և 1757: Նշանակում է տառերը պատրաստված են Ամստերդամում 1756—1757 թվականներին, Ֆլեյշմանի կողմից: Սրանք կարող են լինել միայն Առաքել Պողոսյանի տառերը, որոնք 1760-ական թվականներին ուղում էր գնել Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոսը էջմիածնում հիմնվելիք նոր տպարանի համար և որոնք 1817 թվականին դնեց Գևորգ Արծրունին և նվիրեց Ներսիսյան դպրոցի նորաստեղծ տապարանին⁶:

⁶ Տե՛ս Մ. Չամչյան, «Քերականություն հայկազգի» լեզուին», Տիպիս, 1826, հիշատակարանը, էջ 597:

Ն յ ու ռ ք ե ր գ

1721

Անվանաթերթ. Die Wol-eingerichtete Buchdruckerij, mit hundert und achtzehn Teutsch-Lateinisch-Criechisch-und Hebraischen Schrifften... Nürnberg... Johann Andrea Endters...1721.

(Սան Ֆրանցիսկոյի հանրային գրադարան):

Տառանմուշների այս ձեռնարկի (հեղինակն է գերմանացի տպարանատեր Յ. Էրնեստին) 30-րդ էջում տեղ է գտել հայկական այբուբենը: Տրված են հայերեն գլխագրեր և հասարակ բոլորագրեր: Յուրաքանչյուր տառի դիմաց կա նրա անունը (լատինատառ), գերմաներենում նրան համապատասխանող տառը կամ տառերը և թվական արժեքը:

Քանի որ հնարավոր չէ միևնույն տառի տարբեր դրոշմվածքները համեմատել միմյանց հետ (գրքում հայերեն բնագիր չկա և

Armenien au corps de Saint Augustin.

նարմ ղ էկվե սգ ո ղեանսյը ըոտղոհէլոյ ի ձմ'սրէղ ոնմսը յգլէ հցսմն ըղէձոտայ ըհէսլ ոլղն ձմսլ նմո ահսլը ձոդլ գլղէ էլոյ ձոյ'սրոյ ղ ձոլ ոլ էոձոյ սրոյը ղոհն էգ ձմ'սլէ ղ յգ ըոյոսոլէոյ ձոմ'սլէ ոլղոյ ձոհէ գգէ յգլն մնոյ ոյոյը ղոհէ ոլղէ մ'սլ պոյոյ էսըհգ ոլմէյ ձոլըն ձոս գսըհ էէմ ոլղն ձո ըոմսոլ ոլղ սոյլ հէձոձո նմէ գսլն ըհոյո էոյոլ ոլղն սրսցը ոձոմ'սլը ղէ ոլսլե ոյլէմ ղ յոյո ըոյոյոմէղ էգ գէսըո ըյոյ ձոմ'սը ահսլէ ոլէհոմն սրէ ղ ու հաըսլ ոյսէլ փէղմ'սլը:

Նկ. 6

Փարիզ 1742 թ.

տառերը չեն կրկնվում), ուստի և չի կարելի ասել՝ արդյոք այբուբենի աղյուսակում դրոշմված են շարժական տառեր, թե՞ տպագրությունը կատարված է փորագիր տախտակից:

